Társadalmi collectivismus.

Írta: MÉSZÁROS LAJOS.

Ma már általánosan elismert tény, hogy az állam és társadalom szerves összefüggésben vannak egymással és a politikai alakulások egyszerű visszatükröződései a társadalmi élet adott szükségleteinek és kívánalmainak. Ha széttekintünk a különböző nemzetek politikai életén, mégis azt fogjuk találni, hogy nem mindig és nem mindenütt egyformán elégíttetnek ki a társadalom összes rétegeinek szükségletei; más szóval a társadalom egy része életérdekei megvalósítására közvetlenül magára van utalva.

Az állam nem az egész társadalom. Az államban a felmerülő szükségletek közül csak azok elégíttetnek ki, melyek az uralkodó társadalom nagy többségének és a hozzájuk fűzött létérdekeinek úgy gazdasági, mint szellemerkölcsi tekintetben kedvezőek.

Ha igazi képét akarjuk nyerni annak, hogy a társadalom egy-egy osztálya, rétege, vagy foglalkozás és hivatal szerint elkülönült csoportja mennyi erőt, értéket képvisel, valamint azok mennyi életérdekét valósítja meg az állam, csak azokat az eszméket, irányokat és felhangzó kívánalmakat kell ismernünk, melyeket ezen társadalmi egységek feltüntetnek. Ezek kifejezői: a politikai pártok és az érdekhatalmi szervezetek, mint a társasegyletek, érdekképviseletek stb., azok gazdasági és culturális megnyilatkozásában.

A fejlődés irányelve mindinkább a társasélet előnyeinek, a társulás és ezzel a söciális érzék növekedésének felismerésére vezet, amely politikai kihatásában mint tiszta demokratia és mint »társadalmi collectivismus«, azaz az öntudatosan alakított társas kapcsolatoknak osztály közötti szerves össze-

függése által, a mai uralkodó és kiváltságos társadalommal szembehelyezkedett eszmeirány-, tömegmozgalom és haladástörekvés jelenik meg.

Az emberiség polgárosodásának sajátos ténye, hogy a fejlődés törvényszerűsége előbb a szellemi mozgalmakban, a szellemi élet irodalmi, politikai, művészeti stb. tüneteiben nyilvánul, mint az anyagi alapon nyugvó organismusokban. Előbb születik meg a szellemi élet társas egysége, közössége (pl. bizonyos irodalmi egyesületek, politikai irányzatok, művészeti irányzatot szolgáló társulatok stb.) mint a gazdasági indokokra helyezett társadalmi szervezkedés.

Mindenki tapasztalatból tudja, hogy a kor szükségletei előbb eszmék alakjában jelennek meg és nyernek szűkebb, csupán társas kapcsolatot, azután válik a kiskörű szervezetből nagykörű kapcsolat, fejlődik a társadalmi alapokon nyugvó és többé már nemcsak szellemi tekintetektől, de az illető társadalmi szervezet, majd culturális (pl. a gyermekvédő liga), majd tisztán politikai (pl. a választói liga), végül reális értékeitől vezetett érdekképviselet. Ilyen pl. a kereskedelmi és ügyvédi kamarák, az állami köztisztviselők orsz. egyesülete stb.

Az ekként létrejött fejlődési termék igen gyakran nyilatkozik a pártok alakjában és felfogásában és, − ami érdekes körfolyamat − a fejlődés kezdetleges és legmagasabb változatában valamely politikai párt, egy-egy társadalmi réteg törekvéseinek és érdekhatalmi szükségleteinek kifejezője.[1]) A társadalmi fejlődés magasabb, habárcsak átmeneti állapota, az osztályharcz alapján való szervezkedés. Ez azonban, minthogy bebizonyíthatólag csak a munkásosztályra szorítkozhat, nem válhat az uralkodó társadalommal szemben folytatott anyagi és gazdasági érdekhatalmi küzdelmében hatalmi tényezőjévé sem az egész középosztálynak, sem valamely rétegének.

[1]) Az ipari muakástársadalom szellemi és anyagi érdekhatalmi szükségleteit a sociáldemokrata-párt képviseli; az angol középosztályt a jelenlegi liberális-párt, amely már a fejlődés legmagasabb fokát jellemzi, mert egy számos osztály egyetlen politikai párt mellé sorakozását jelenti. Nálunk az egyes társadalmi rétegeknek még nincs kifejezett parlamenti képviselete.

Épp ezért, mert a középosztály a legkülönfélébb elemeket foglalja magában, a munka, foglalkozás és hivatás szempontjából számos társadalmi csoportra oszlik, igyekszik − folyvást emelkedő irányt mutatva − egy-egy kisebb érdekkörön belül szervezkedni és ezen érdekhatalmi szervezetek közös és együttes összekapcsolása által, nagykörű érdekképviseletté tömörülni. Ezen törekvésében találkozik a munkásosztálylyal s érdekszövetségre lépve, egyesülhetnek a közös, gazdasági változást kívánó harcz technikai kivitelében.

A társadalmi collectivismus lényege épp abban áll, hogy az osztályok közötti exclusiv válaszfalak ledöntésével, a közös életérdekhez fűzött társadalmi csoportok együttes sociálpolitikai munkára lépnek. A feladat és az öntudatos szervezkedés kettős irányú; egyrészről: a saját érdekek képviselete s hasonló érdekképviseletekkel való szövetkezés; másrészről: a szervezet tagjain belül, culturális, sociális és szellemerkölcsi működés végzése. És ebben van a társadalmi collectivismus jelentősége s igazi értelme. Nem csupán merő anyagiakat képviselő működési mód az, de a nemzeti élet és a nemzeti eszme követelményeinek megfelelő szervezkedés, amely egyfelől tagjainak érdekhatalmát, másfelől az általános nemzeti érdekeket is előmozdítja avval, hogy jogok követelése fejében kötelezettséget vállal az egész társadalom javára. A társadalom az az állapota, amidőn az öntudatosan felismert és determinált részérdekeket egy-egy munka, foglalkozás és hivatás szerint egységes társadalmi csoport a maga körében megvalósítani törekszik és e törekvésében nem számítván az állam támogatásával, saját erejével munkál közre, miközben egyidejűleg az államot − mint nemzeti organismust − »kisegítő« munkálkodásával culturális téren támogatja, ez az »önsegélyen alapuló társadalmi szervezettség« állapota. Az a működés pedig, amelyet ez irányban kifejt: a társadalmi collectivismus, azaz a materiális javak magán tulaj donjogi rendszere mellett a szellemi javak collectivvá tétele. A szellemi vezetés egységesítése és együttessége folytán olyan összeműködés biztosítása a czél, amely a szellemi javaknak közkincscsé tétele által (a belátás s czélszerűség eszközeivel) a felvilágosultságot akként neveli, hogy az nagy erkölcsi hatalmat képviselvén az államot a maga érdekeinek elismerésére és evvel

a nemzeti érdekek egy részének intézményes felvételére kényszerítse.

A társadalom ilyetén collectiv munkája a közérdekeltségen, az úgynevezett »collectiv tudat«-on nyugszik és kifelé, mint az alapul szolgáló életérdeknek az egyéni önös érdekkel azonos kapcsolata nyilvánul, amelynek lélektani motívuma: a collectiv együttérzés Ugyancsak a politikai kivetítése ezen tényállapotnak a cselekvési egység és a zárt egészként való fellépés más társadalmi szervekkel szemben.

Fejtegetéseink során annak a megállapítására jutottunk, hogy a társadalmi fejlődésben az a mozzanat észlelhető, amely egy-egy társadalmi réteg tudatos szervezkedése alapján az egész társadalmat érdeklő működésben nyilvánul, amelyet mi társadalmi collectivismusnak neveztünk és amely az állam-társadalmi élet berendezkedésében, az egyéni érdekeknek a közérdekekben való új elhelyezkedése által új fejlődési fokozatot és evvel új culturalis jelentőséget mutat.

A társadalom ilyen irányú működése főképpen a középosztály rétegeiben nyert szervezést. Ez nagyon is érthető. Ennek az osztálynak gazdasági állapota, culturalis igényei, szükségletkielégítési kívánalmainak folyvást szaporodó iránya egyrészről, másfelől legnagyobbrészt fix és kötött jövedelme folytán előálló gazdasági kiszolgáltatása az uralmon levő osztályoknak, továbbá a felsőbb osztályoknak az alsóbbak iránt tett engedmények fejében ezen osztály rovására való kárpótlása ezt a mindenhonnan nyomott és úgyszólván kizsákmányolt osztályt a gazdasági élet »étappetampon«-jává tette. Nem csekély mértékben a személyes szolgáltatások értékének alászállása, a megélhetési standard emelkedése ellenére azt eredményezik, hogy a létminimumra helyezkedett társadalmi rétegek az »önsegítség« elvét követik, miután az a segítség, amelyet az államtól várhatnának, a legkülönfélébb politikai gazdasági tényezők befolyása folytán elmarad vagy nem kielégítő minőségben és mennyiségben jelentkezik. (Példa rá: a tanítók mozgalma.)

Épp ezen tényezők befolyása készteti a középosztály elemeit oly irányú szervezkedésre, amely az általunk az előbbiekben kifejtett működést eredményezi. Az a tény, hogy a szükségletek kielégítése azok minél jobb, több és hatályo-

sabb szervezése csak az illető életérdekre szorulók bizonyos tekintetben zárt egész csoportjában eszközölhető a lehető gazdaságosan, maga után vonja a szervezkedés mikéntjét. A szükségletek egyszerű halmaza egyszerű szervezetet kivan, azok bonyolult és úgy az anyagi javakból, mint a szellemi kívánalmaknak értékül való fellépéséből összeszőtt fokozódása sokoldalú tevékenységre és messze kiható folyamatok létesítésére megkívántató szervezetet igényel. Ennek a folyamatnak a mikéntje, − csak egész röviden érintve, − az, hogy először az egyének a közösen felmerült és alapul szolgáló életérdek szerint »rendi szervezet«-be tömörülnek a mai modern értelemben véve, értvén alatta egy-egy foglalkozás, hivatás és munkarendeltetés szerinti csoportosulást, azután »kari szervezetet« alkotnak, vagyis ugyanazon foglalkozási ágon belül bizonyos specialis foglalkozások szerint alakulnak ki. Példa lehet a hivatalnoki »renden« belül az állami tisztviselők »kara«, amelynek nagyarányú, fentebb vázolt működési irányát már észlelhetjük. így jönnek létre az érdekhatalmi képviseletek, azaz egy-egy karnak öntudatosan szervezett és közös elhatározással fenntartott hatalmi szervezete: renddé való tömörülése. Amint azonban a társadalmi egységek és szervezetek túllépik a maguk egyénei számára és érdekeik kielégítésére fordított, önösségen alapuló munkálkodásukat és a munkamegosztáson alapuló többi társadalmi, tehát végeredményképp nemzeti, értéktermelésben részt vesznek, akkor épp ezen működésük folytán a társadalmi collectivismus jelensége áll elénk.

Innen van, hogy ahol a gazdasági élet fejlett, ott társadalmi problémák vannak, ahol pedig a társadalom az a része a létérdekére vonatkozó problémákkal foglalkozik és a ráeső társadalmi munkát elvégzi, ott kifejlődik a gazdasági alapon nyugvó cultura, amely a politikai életet akként determinálja, amint az a nemzet többsége jóvoltának és az egész társadalom minden irányú érdekének megfelel.

Ebben a folyamatban sem az állam, sem pedig az uralkodó osztályok, hanem a feltörekvő, gazdasági létalappal bíró társadalmak játszák a főszerepet és jelentik a nemzeti érdekek kívánalmait, ennek általán ki-, vagy ki nem elégített voltát és hiányait. És itt van jelentősége a társadalmi szer-

vezettség adott állapotának, vagyis annak, hogy az egyes társadalmi szervezetek miképpen elégítik ki tagjaik érdekét, hogyan cooperálnak egymással és főként, hogy a saját szükségleteik kielégítése közben, minő nemzeti érdekeket szolgálnak, hogy támogatják az államot, mint nemzeti szervezetet működésében.

Minél jobban vannak a karok és rendek szervezve, − mint mondani szokás »associalva«, − mentől több társadalmi érdek elégíttetik ki, annál bizonyosabb, hogy azok számbelileg is nemzeti érdeket képviselnek. Arról, hogy a társadalom collectiv munkája minő politikai eredményeket hoz létre, még .szólunk, itt csak azt említjük meg, hogy a középosztálynak ez a szükségszerű fejlődési 'folyamata folytonos cooperatiot teremt az alsóbb és felsőbb osztályok social-politikájában és végtére − ahová a fejlődés irányul − az osztályok közti harcz kiegyenlítésére vezet a társadalmi munkának nem többé osztálypolitikai alapon, hanem hasonló élet-érdekek osztályközi, szerves kapcsolása és együttes szervezése útján. A fejlődésnek ez a phasisa már a múltban az ideig-óráig tartó politikai szövetkezésekben nyilvánult, de a collectiv tudat terjedő erősbülésére, az alkotó socialis munka realisalására jellemző, − és ennek kezdete a mi korunk, − a »polgári syndicalismus« fejlődése, amely ma, mint társadalmi collectiv működés, a középosztály syndicalista irányú törekvéseiben és mozgalmában talál kifejezésre.

Így hazánkban is az állami tanítók legutóbb lezajlott szervezkedési mozgalma, valamint az állami tisztviselők érdekképviseleti intézményének megalakítása, nagykörű és belterjes munkaprogramm vállalása, mind bizonyítják az öntudatra kelt egyes köztisztviselői karoknak egy renddé való tömörülés fejlesztését, ennek alapján egyetlen rendi syndicatus, vagy érdekszövetség kialakulását. Bizonyítja azonban ugyancsak ezen alakulat, hogy a társadalmi szervezetek saját érdekeik szolgálata, minél tökéletesebb szervezése czéljából positiv társadalmi működést is végeznek, amely már nemcsak a rend önös érdekeit van hivatva kielégíteni, hanem egyúttal az egész társadalom, a nemzet javára is munkál. Hacsak azt vesszük tekintetbe, hogy egy-egy kar a propaganda terjesztése érdekében minő cultureszközöket vesz igénybe (pl. szaklap, ön-

képző-tanfolyamok, tanulmányi díjak, stb.) már eléggé bizonyos, hogy az az egész társadalom javára is van és hogy a végzett munka collectiv természetű. Maga az eredmény a társadalmi értékjavak termelésében találja jelentőségét és ezzel a társadalmi collectivismus igazi jelentőségét mutathatjuk ki, amely újból mint a szűkebb társadalmi érdekek természetes alapja s működés módja szerepel és folyvást, mint a közös érdekek irányábn való munkálkodás irányelve mutatkozik.

A fejlődésnek az a folyamata, amelyet jellemeztünk, vagyis a társadalmi csoportoknak öntudatos szervezetté alakulása, karokká és rendekké tömörülése, a rendeknek érdekhatalmi képviseletként való kialakulása, mint tényleges és tevőleges gazdasági s culturális munka, a mondottak után kettős politikai jelentőséggel bir. Egyfelől határozott gazdasági és culturális tartalmú jogi személyek alakulnak ki, amelyek bizonyos közjogi jogszabályozást kivannak, másfelől pedig az érdekképviseletek az államéletben elfoglalt fajsúlyuk és színvonaluk szerint a jogpolitikai kérdésekben és a nemzeti hatalom irányításában befolyást gyakorolnak.

A társadalmi egységek (communauté) kialakulása, tulajdonképp visszatükröződése az egész társadalom fejlődésének. Az, ami az embereket a társas kapcsolatokba készteti, t. i., hogy a létért való küzdelemben a társadalmi együttélés által erejüket megsokszorozzák, bizonyos mértékben az egyéni szabadság feláldozásával jár, hogy helyébe a közakarat és a közszabadság lépjen, az történik lényegileg a karok és rendek kialakulásánál. Amint az állam így fejlődött, aképpen a szervezett társadalmak kebelében is újból és folyvást szerepel a társadalmi értékek és érdekek differentiatiója és azok érvényre jutása az emberi cselekvőség minden terén. A czél a gazdasági életnek megfelelő politikai szervezet, a gazdasági és politikai tényezők czélirányos összekapcsolása. Az csak természetes, hogy a politikai élet az adott társadalmi coexigentiák természetétől függ és pedig mennél öntudatosabb és szervezettebb annak formája, annál inkább, a társadalmi szervezetek, a politikai szerkezetet determinálják.

Az a kérdés merül fel, vájjon ilyen társadalmi egységek

nem törnek-e egyoldalú politikai hatalomra, avagy nem válnak-e állammá az államban? Amint mondottuk, a fejlődés magas fokán az egy rendhez tartozó karok renddé alakulása már mindenesetre hatalmi szervezet is és annak kétségtelenül politikai jellege is van. Ugyancsak a fejlődés alacsony fokán a társadalmi egységek kizárólag politikai fontossággal bírnak. Tény az, hogy mikor a kari érdekképviselet csak politikát űzött (pl. a czéhek, hansák, gildék, nemesség, papság stb.) saját érdekei romlását idézte elő. A politikai hatalomszerzésre irányított meddő gazdasági törekvés megőrölte e szervezetek tulajdonképpeni eredete és létjogosultsága alapját.

Ebből két megállapítást nyerünk. Először, hogy a kari szervezet lényegével ellentétben áll annak valamely határozott politikai programmra való helyezése, illetőleg párthoz csatlakozása; másodszor, hogy a fejlődés viszont szükségképpen készteti a már egy renddé szervezett karokat olyan politikai állásfoglalásra, amely a rend összérdekeinek, hivatásszerű rendeltetésének megfelel, egyszóval nem pártpolitikai, hanem országos érdekű nagy kérdésekben való állásfoglalásra. Ez annyit jelent, hogy az illető rend a pártkeretek felett, saját programmja alapján áll, azaz a rend maga *egy* különös politikai állásfoglalás is; a dolog természete szerint a rend maga a párt. így van ez a legkifejezőbben Angliában, ahol a munkások »trade-union«-jai kész politikai programmot foglalnak magukban és politikailag mint munkáspárt jelennek meg. Ugyancsak a középosztály legtöbb rendje és kara a liberális programmot vallja.

Általában egészséges jelenségnek mondhatjuk azt, ha a spontán érdekekből és érzelmekből alakult politikai pártok helyébe a társadalmi rendek és karok alkotnak »politikai programmot« és erkölcsi tőkéjük egy részét a közhatalom irányításába fektetik.

Ennek az állapotnak ma még lényegesen ellentmondanak a jelenlegi politikai pártok, amelyek a köztudatban, mint az összetett társadalmi érdekek és nemzeti követelmények képviselői lépnek fel. A mai helyzet tarthatatlanságát misem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy az általános politikai ideológiák és programm-jelszavak alatt történeti alapon nyugvó pártok nélkülözik a társadalom szervezett erejét, illetőleg

valamely szervezett társadalom erkölcsi alapját és talaj nélkül állván, a politikai conflagratiók és még inkább a személyi koteriák behatása alatt váltakoznak és elbuknak. Hova-tovább érvényesülni kezd az az irányelv, amelyre mint a társadalmi collectivismust előidéző működésre már ismételten rámutattunk, hogy a politikai pártok nem lehetnek egyebek, mint a társadalom egy-egy szervezett részének függvényei, illetőleg parlamenti szócsövei.

Nem kell prophetikus túlzástól félni, ha az élet annak a megállapítására jutott, hogy a mai pártok nem elégítik ki a néplélek bonyolult szükségleteit és hogy már többé nem történeti, közjogi alapokon nyugvó phraseologiát kíván, hanem társadalmi collectiv munkaprogrammot. A társadalmi érdekekre nézve közönyös, vájjon a pártok programmjai közt, ki hogyan és mily sorrendben akarja alkalmazni népboldogító eszméit; nem társadalmi érdek a pártok parlamenti küzdelme, amely tulajdonképp egyik vagy másik ideokratikus csoportnak az elsőbbségért folytatott küzdelme, sorrendi tárgyalása, hogy melyik kebeleztessék be a nemzet telekkönyvébe. A pártok közti elvi, eszmei különbség mindig kisebb, mint a társadalmi érdekek közötti ellentét. Azok összeütközése esetén csak a programmbeváltás sorrendje változik, míg itt a megélhetés, a standard, a kiemelkedés lehetősége. Épp így nem közös társadalmi érdek az sem, ha társadalmi formatiókra (királyság, hivatalnoki jogviszony, helyhatósági autonómia stb.) avagy tisztán formára (hadsereg, nagyhatalom, szövetséges érdek stb. kérdései) vonatkozó kérdések csak politikai vonatkozásaikban bíráltainak meg és csak akkor tekinthetők valóban nemzeti jelentőségűteknek, ha a társadalom egy részének reális közczélú érdekét vagy az egész társadalom, tehát a nemzet erkölcsi javát alkotják és az áldozat legalább is fölér a velejáró haszonnal. A »lex minimi« törvénye az igazán culturnemzetek zsinórmértéke és mindig az a nemzeti érdek, ami az egész társadalmat felölelő érdek is. A nemzeti érdek a társadalom collectiv munkájából áll elő, annak politikai realisálása. A társadalmi collectiv munka nemzeti érdekké válása abban a folyamatban nyilvánul, amikor az államhatalom az illető társadalmi egységet elismeri, bizonyos közjogi attribútumokkal felruházza, működését pedig felveszi az államélet functiói közé.

A társadalmi collectiv munka legfontosabb eredménye: az osztályharcz mérséklése és kiegyenlítődése, a fokozatos fejlesztés útján. Amint mondottuk a fejlődés magas fokán, ahol a rendek alkotják a pártokat csak azon pártok léteznek, amelyek a társadalom valódi szükségleteinek kifejezői. Nem érintik természetesen a megvalósítási módok és eszközök, valamint az egymásutánra vonatkozó különbségek harczmodorbeli, vagyis a taktikai és technikai elhatárolást, (pl. conservativismus, radicalismus), de annyi bizonyos, hogy az ilyenfajta megkülönböztetés csak az illető társadalmi szervezet, avagy érdekképviselet szükségletkívánalmainak védő vagy támadó, megtartási vagy szerzési stb. folyamatait jelenti, nem csupán közjogi, de közgazdasági mozzanataiban.

Nem mulaszthatjuk el annak megjegyzését, hogy korunk a vázolt fejlődés irányának csak elején áll és ma az osztályharcz átmeneti stádiuma uralkodik a helyzeten, hátráltatva a szépen megindult kari és rendi szervezkedést, éket vervén az egy gazdasági érdekhez tartozók csoportja közé főleg politikai szempontból.

A társadalmi szervezkedés létalapja az osztályok közti elválasztó vonalak megdőlése. Kérdés már most vájjon az osztályharcz szükségszerű, avagy átmeneti, azaz kiküszöbölhető folyamat-e? Mi csak annak átmeneti szükségét valljuk, mindaddig, amíg a társadalmi szervezetek a maguk természetes alapjára nem helyezkednek: a politikai teljesítő képesség és készség kritériumai szerint a társadalmi collectiv munkának a közérdek szempontjából való elvégzésére. Mindaddig, amig minden emberi közösség létalapja, a »suum cuique tribuere« elve nem érvényesül a közhatalom minden részében és rétegében, nem lehet szó társadalmi collectiv munkáról és értékjav termelésről. Azok, akik az osztályharcz természetes eredményét így fogják fel, éppen a társadalmi jogi személyek kialakulásában, a középosztály syndicalista alapon rejlő szervezkedésében látják és találják meg az államhatalmi egyensúly kulcsát az osztályharczok fokozatos megszüntetését az osztályok közti kiegyenlítődés és a kölcsönös alkalmazkodás jövő zálogát.

A jelenkori társadalmi szervezkedés erre mutat. A kölcsönös érdek felismerése és az erre helyezett osztályközi

nagykörű és belterjes társadalmi collectiv munka ennek a fejlődési iránynak első mértföldköve.

A társadalmi collectivismusnak múlhatatlanul meg van a közgazdasági jelentősége az ú. n. comptabilismusban, az együttes elszámolási és közös fogyasztási politikában. Itt utalhatunk a társadalmi collectiv munka által már eddig elért sikerekre, mint aminők a munkamegosztás, az erőegyesítés és a tőkeconcentratio stb. eredménye. Ugyancsak az eddigi szabad társadalmi egyesülések munkája a szövetkezeti elv, amely a szórványos fogyasztási szövetkezeteken kívül a jelenben a termelési körök alakítására terelte a figyelmet; ugyanily fontossággal bírnak a nyersanyagbeszerzési, hitel-, közös raktározási stb. szövetkezetek, melyek létesítésére egyedül az a társadalmi csoport hivatott, amelynek kebelében az illető szükséglet felmerült. A középosztály trade-unióinak munkásságából a közgazdasági élet néhány jellegzetes feladata pl. az önsegély és kölcsönös segítség elvén alapuló jótékonysági, nyugdíjpótló, művelődési, testedzési és művészeti intézmények létesítése, melyekből megállapítható a társadalmi collectivismus nemzetgazdasági jelentősége és sociálpolitikai értéke. A társadalmi szervezettség legnagyobb jelentősége mégis a fel- és lemenő osztálymozgalom előidézésében, azok tagjai kicserélésében és a megfelelő helyre való illeszkedésében áll. Ennek eredménye az, hogy ki-ki a legmegfelelőbb munkaviszonyok és alkalmak, valamint a munkaerő és ellenszolgáltatás leggazdaságosabb conjuncturái közé jut.

A társadalmi collectivismusnak a most vázolt nemzetgazdasági és culturalis jelentőségén kívül nem kisebb hatékonyságú néplélektani, valamint egyéni, psychikai és erkölcsi természete. Az újabbkori világfelfogás − igen helyesen - elsődleges tényezőül ismerte fel az egyéni és közcselekvés lélektani okait és indokait, mint minden cselekvőség rugóját, mert csak ezen ismeretek segélyével vagyunk képesek bonyolult lelki folyamatokat a maguk mivoltában felfogni. Összes cselekedeteink rugói az önzés és a rokonszenv vagy ellenszenv; ezekből fakadnak összes cselekedeteink értelmi indítékai, intellectualis magatartásunk embertársainkkal szemben. A társadalmi collectivismus az egyén merő önző psychejéből, a »collectiv lélek« gondolkozás folyamatát váltja ki, amelynek

külső megjelenési módja a józan önzés és a közérdekeltség, azaz annak a tudata, hogy saját érdekeinket mások érdekeivel együtt és közösen érhetjük el és elégíthetjük ki.

Ez a »lelki önkiegészülés« teszi képessé az egyént saját önző énjének feláldozásával és az egyéni szabadság önkorlátozásával collectiv érzésre, ekként ez a lelki bifurcatio, az »egoaltruismus« lesz az együtthatója a társadalmi collectiv munkának és alapja a közszabadságnak.

A társadalmi collectivismus prognostikonja az a tény, amelyet FÖLDES BÉLA úgy jelölt meg, hogy a fejlődés iránya a gazdaság-társadalmi téren a többségtől az egység felé, a szűkkörű szervezkedésből a nagykörű szervezettség, a szervezetlen munkaegyesítéstől a szervezett munkamegosztás felé halad. A fejlődésnek ez az iránya pedig politikailag úgy jelenik meg mint a kevesek uralkodásától a sokak uralkodásához *vezető* út! (GERVINUS.) Ezen fejlődési folyamatnak a jelszava és czélja: *Szervezett társadalom a szabad államban.*